

Т. П. Кернякевич

аспірант
Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України

КОМПЕТЕНТНІСТЬ УМІННЯ ВЧИТИСЯ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

У статті представлено аналіз змісту поняття «компетентнісний підхід». Наголошено на необхідності осучаснення освітнього процесу, який має викликати інтерес до навчання у дітей з особливими потребами, зокрема в дітей із порушеннями слуху. Підтверджено, що навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів і організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу. Зосереджено увагу на «навчанні в дії», тобто знаннях, які можна застосувати в реальних життєвих ситуаціях. Здійснено порівняльний аналіз педагогічних поглядів низки науковців із даної проблематики в освіті. У статті визначається, що однією з найважливіших особливостей успішного навчання молодших школярів є безпосередня робота вчителя, його педагогічна майстерність, вміння зацікавлювати та мотивувати учнів. Стимулювання та мотивація навчання є основою формування зацікавленості учнів. Наведено приклади вдалої реалізації даної компетентності в закладах освіти. Ураховано позитивні сторони розвитку освіти сьогодення в Україні. Визначено основні напрями перспективного освітнього процесу для дітей із порушеннями слуху в початковій школі. Зазначено необхідність використання білінгвального підходу в навчанні та вихованні дітей із порушеннями слуху, який передбачає використання національної жестової і словесної мов як рівноправних засобів навчання дітей із порушеннями слуху. Зроблено акцент на ефективності даного підходу. Зауважено важливість корекційної спрямованості в роботі з дітьми з порушеннями слуху. Підкреслено, що для успішної підготовки дітей із порушеннями слуху до життя, безперечно, потрібно не лише передати їм знання, але і виробити та розвинути способи отримання та перероблення інформації. Розглянуто шляхи формування компетентності вміння вчитися в даній категорії дітей. Зазначено сучасні підходи до організації освітнього процесу. Обґрунтовано актуальність різних підходів навчання для розвитку ключової компетентності вміння вчитися.

Ключові слова: компетентнісний підхід, вміння вчитися, компетентність, інклюзивне навчання, білінгвальний підхід, діти з порушеннями слуху, глухі діти.

Постановка проблеми. Освіта сьогодення стрімко розвивається і реформується. У сучасному світі неможливо використовувати лише набуті знання, вивчені, законсервовані, українське вдосконалення їх, збагачення й обов'язкове використання в повсякденні, так зване навчання в дії. Саме таким чином людина буде затребувана, освічена і сучасна.

Освіта нині надається на засадах широкомасштабного впровадження в педагогічній практиці компетентнісного підходу. Науковці (Н. Бібік, М. Головань, О. Овчарук, О. Савченко й ін.) наголошують, що набуття дітьми знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному та культурному розвитку особистості, формуванню здатності швидко реагувати на запити часу [2, с. 23–30].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. С. Бондар акцентує увагу на тому, що компетентнісний підхід – це результат освіти не як суми засвоєної інформації, а як здатності людини діяти в різноманітних ситуаціях. Компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на

формування й розвиток ключових і предметних компетентностей. Серед ключових компетентностей вміння вчитися є однією із провідних.

Безсумнівно, навчальна діяльність вперше стає провідною зі вступом дітей до школи, водночас розпочинається і новий етап розвитку дитини (О. Леонт'єв, Г. Костюк, В. Давидов). Отже, успішність розвитку школярів на всіх щаблях шкільної освіти зумовлена рівнем сформованості в них вміння вчитися.

Питання формування в учнів закладів загальної середньої освіти ключової компетентності вміння вчитися у своїх роботах розглядають С. Бондар, Н. Лошкарева, О. Локшина, О. Овчарук, В. Паламарчук, О. Пометун, О. Савченко й ін. Теоретичними аспектами структури ключової компетентності вміння вчитися цікавилися такі вчені, як: Ю. Бабанський, І. Лернер, Н. Лошкарева, О. Савченко й ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є привернення уваги до усвідомлення того, що успіх забезпечується саме ґрунтовною підготовкою молодого покоління до майбутнього життя

і залежить від того, як у школі навчили вчитися, здобувати, опрацьовувати та запам'ятовувати інформацію.

Виклад основного матеріалу. Учення в широкому розумінні є стремлінням передати молодшому поколінню наукові, культурні, мистецьки надбання старших поколінь. Будь-яка особа прагне збагнути взаємозв'язки між подіями або речами свого середовища, тобто бажання навчатися є її природним вподобанням.

Здобувачам освіти для успішної роботи і життя в інформаційному суспільстві необхідно навчатися:

- ефективно використовувати знання в реальному житті;
- творчо мислити, послідовно і логічно міркувати, подавати і захищати свої ідеї;
- ставити цілі й робити кроки для їх реалізації, визначати пріоритети, планувати конкретні результати і нести персональну відповідальність за них;
- працювати в команді і мати навички спілкування;
- володіти інформаційною культурою і комп'ютерною грамотністю.

Той, хто вмє вчитися, знає про власне незнання. Лише в такому разі він переходить до здобуття відсутніх умінь, знань, здібностей (Матеріал освітніх програм компанії Intel).

Система освіти в Україні, ураховуючи ринкову економіку, демократичну систему соціально-політичного розвитку, швидкість змін інформаційних технологій, ставить за мету забезпечення рівних можливостей для здобуття освіти й подальшої активної участі в житті суспільства всіх без винятку громадян. Осіб із порушеннями психофізичного розвитку також [5, с. 7–12].

«Корекційна педагогіка є невід'ємною та обов'язковою частиною загальної педагогічної науки, предметом якої є розробка та реалізація в освітній практиці системи умов, які забезпечують сучасну діагностику, профілактику та корекцію порушень соціально-психологічної адаптації дітей у навчанні та соціалізації. У сучасній педагогіці окреслено принципи і пріоритети розвитку спеціальної освіти в Україні. На основі нових технологій визначаються орієнтири для розробки спеціальних програм щодо впровадження корекційної допомоги дітям» [6, с. 55–70].

У методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році Міністерства освіти і науки України від 5 липня 2019 р. № 1/9–425 зазначено, що зміст навчання потрібно базувати на положеннях дидактики, психології, методики, підборі оригінальних завдань і видів діяльності, моделюванні творчої діяльності учнів, урахуванні розвитку мов-

них, соціальних, громадянських, здоров'язберезувальних та інших компетентностей, визначених навчальними програмами.

Саме через освіту необхідно підготувати інноваційну людину, здатну до сприйняття змін і новацій. Головна мета розвитку української системи освіти – створити умови для саморозвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України [7, с. 1–23].

Законом України «Про освіту» забезпечується право на освіту осіб з особливими освітніми потребами в усіх навчальних закладах, а керівники навчальних закладів разом із місцевими органами влади мають створити умови для їх навчання.

Навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів і організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу.

Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал, матеріали (додаткові та корекційні), фінанси.

Окрему категорію осіб з особливими потребами становлять діти з порушеннями слуху. Слух – одна з найважливіших властивостей людини. Людина і тварини мають просторовий (бінауральний) слух – здатність визначати положення джерела звуку у просторі. Ця здатність зумовлена можливістю слухати двома вухами. Нейрони слухової системи здатні оцінювати розходження в часі приходу звуку на праве і ліве вухо й інтенсивність звуку на кожному вусі – за розташування джерела звуку осторонь від середньої лінії голови, звукова хвиля надходить на одне вухо трохи раніше і має більшу силу, ніж на іншому вусі. Слух відіграє важливу роль у розвитку людини. Втрата слуху, навіть часткова, створює бар'єр між людиною і суспільством, ускладнює оволодіння знаннями і спеціальністю, затримує розвиток особистості.

Втрата слуху в ранньому віці впливає на розвиток дитини і призводить до появи деяких особливостей.

Порушення слуху позначається на мовленнєвому розвитку дитини і стає перешкодою для встановлення соціальних контактів, ускладнює пізнання довкілля. Спостерігається безпосередня залежність розвитку словесного мовлення від ступеня втрати слуху [3, с. 33–50].

Щоби підготувати дітей із порушеннями слуху до життя, безперечно, потрібно не лише передати їм знання, але і розвинути та виробити способи отримання та перероблення інформації. Навчання дітей із порушеннями слуху має бути систематичним і організованим. Важливо розвивати ключову компетентність уміння вчитися у дітей з порушеннями слуху, зосереджуючи увагу на цьому саме

в початковій школі. Комплекс педагогічних умов формування вмінь у дітей даної категорії передбачає опору на їхні індивідуальні особливості, можливості і потреби. Повне дослідження, виявлення індивідуальних особливостей у засвоєнні знань, наявність уявлень про обдарування кожного учня полегшують учителям вибір методів і прийомів навчання, роблять такий вибір точним, відповідним моменту навчання.

Природно, що у процесі вивчення учнів виявлення здібностей кожного учня з порушеннями слуху – досить складне завдання (Е. Гроза). Виняткова роль учителя в соціальній ситуації розвитку учнів молодшого шкільного віку встановлює його авторитетність. Науковець Т. Петровська підкреслює, через те, що провідною діяльністю в молодших школярів є навчання, учителю важливо виробити адекватну самооцінку у своїх учнів. Серед учительських завдань у край необхідне формування в дітей:

- стійкого позитивного ставлення до навчання;
- навичок самостійної навчальної діяльності;
- адекватної самооцінки.

Необхідно зрозуміти вагомість позитивної оцінки та похвали вчителя [8, с. 20–55].

Навчальна діяльність усвідомлюється дітьми з порушеннями слуху не одразу як діяльність, яка необхідна для оволодіння знаннями. Особливе значення для інтелектуального розвитку в умовах навчання має правильна організація практичної діяльності дітей із порушеннями слуху, спрямованої на вирішення будь-яких проблемних завдань. В умовах спеціально організованого навчання дітей даної категорії враховуються особливості їхньої уваги. Зазвичай використовуються прийоми і засоби навчання, адресовані зоровій увазі. Також великого значення набуває розвиток слухового сприймання дітей, що мають різний ступінь втрати слуху. Виявляються проблеми формування вміння подумки оперувати образами предметів. Спостерігається недостатньо тісний зв'язок між словом і образом. Найбільша своєрідність спостерігається в розвитку словесної пам'яті. Мислення формується поетапно, починаючи з наочно-дійового, потім наочно-образного і закінчуючи словесно-логічним. Розвиток мислення дітей з порушеннями слуху підлягає загальним закономірностям розвитку, але має значну своєрідність. Потенційні можливості розвитку мислення реалізуються лише спеціальною, систематичною роботою з розвитку відповідно до загальних закономірностей розвитку дитячого мислення. Дуже важливо на просто домагатися засвоєння матеріалу на базі розвитку наочного мислення, а завдяки розвитку понятійного мислення і на його засадах досягти засвоєння програмового матеріалу з навчальних дисциплін. Учитель зобов'язаний бути надзвичайно прихильним до кожного учня. Учитель має

застосовувати диференційований та індивідуальний підходи, коли розробляє групові й індивідуальні завдання на урок та для виконання вдома.

Щоби навчання було ефективним, пробуджувало зацікавленість у дітей із порушеннями слуху, давало позитивні зрушення, викликало бажання вчитися, педагогам необхідно володіти сучасними методами, технологіями та підходами до навчання дітей із порушеннями слуху. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти все популярнішим стає білінгвальне навчання дітей даної категорії. За словами низки сучасних науковців (Н. Адамюк, Г. Воробель, О. Дробот, А. Замша, С. Кульбіда й ін.), білінгвальний підхід передбачає використання національної жестової і словесної мов як рівноправних засобів навчання дітей із порушеннями слуху. Метою навчання є оволодіння навчальним змістом і компетентностями, формування особистості, виховання її як активного члена суспільства. Учені зауважують, що за такого підходу до навчання завдання з розвитку слухового сприймання, усного мовлення та формування вимови зумовлюються індивідуальними можливостями дитини. Дитина з порушенням слуху оволодіває словесною мовою лише в умовах спеціального навчання і виховання: вона не може наслідувати мову без втручання дорослих, що чують, і залишається німою. Глуха дитина змушена вдаватися до жестів у сполученні з виразною мімікою, оскільки вона потребує спілкування і прагне встановити контакт із близькими [1, с. 54–57].

Ураховуючи запити суспільства на освіту дітей з особливими потребами сьогодення, потрібно звернути особливу увагу на те, у якому закладі буде навчатися дитина з порушеннями слуху, адже Закон України «Про освіту», зокрема ст. 55, регламентує право батьків дитини або осіб, що їх замінюють, обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття освіти відповідного рівня. Згідно зі ст. 20 Закону «Про освіту», у разі звернення батьків або осіб, що їх замінюють, до закладу освіти обов'язково утворюється інклюзивна група або клас.

Під час викладання в такому класі, де навчається дитина або діти з порушеннями слуху, учителям потрібно звернути увагу на такі особливості:

- треба, щоби дитина дивилась на вчителя в момент його мовлення;
- варто контролювати, чи почула й зрозуміла дитина матеріал;
- необхідно приділяти увагу корекції звуко-буквеного складу слів;
- якщо дитина припускається помилок на письмі, потрібно проаналізувати з нею звуковий склад слова, записати його правильно декілька разів;
- роботу над звуковим складом слова необхідно проводити з використанням звукопідсилюючої апаратури;

– для уникнення помилок перед диктантом треба повідомити учня, про що йдеться в тексті; заздалегідь ознайомити зі складним для нього звуко-буквеним складом, значенням і граматичним оформленням слів і словосполучень;

– усі нові слова необхідно давати дитині в писемній формі;

– на уроках математики треба особливу увагу приділяти розумінню дитиною словесних умов задачі, застосовувати наочні засоби.

Висновки і пропозиції. Навчання і виховання дитини з порушеннями слуху має бути поєднаним з оздоровленням, корекційними заняттями сурдопедагога з розвитку слухового сприймання та формування вимови, за необхідності, лікуванням, заняттями із психологом.

Коли молодші школярі під керівництвом і за допомогою вчителя аналізують навчальний матеріал, виділяють у ньому загальне, а потім його конкретні прояви, у них формується поняття як принцип орієнтації в розмаїтті цього матеріалу. Це шлях теоретичного ставлення до дійсності та необхідних для цього здібностей. До останніх належать рефлексія – усвідомлення дитиною способів власних навчальних дій, внутрішні дії. Стимулювання та мотивація навчання є основою формування зацікавленості учнів. На етапі мотивації навчальної діяльності школярів учитель має сконцентрувати увагу, викликати інтерес. Для цього потрібно чітко, просто сформулювати зрозумілу, привабливу мету, що відповідає віковим інтересам та захопленням дітей, адже, зацікавившись, учень буде налаштований на сприймання

матеріалу уроку, процес пізнання та вдосконалення буде більш ефективним [4, с. 250–275].

Список використаної літератури:

1. Воробель Г., Замша А. Проблеми й перспективи впровадження білінгвального підходу у навчання дітей із порушеннями слуху. *Секція 5 : Сучасні педагогічні технології* : збірник наукових праць. Випуск LXIX. С. 54–57.
2. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
3. Литовченко С., Жук В., Таранченко О. Дитина з порушенням слуху. Харків : Ранок ; ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
4. Життєва компетентність особистості / за ред. Л. Сохань, І. Сохань, Г. Несен. Київ, 2003. 520 с.
5. Колупаєва А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 7–12.
6. Корекційна робота: специфіка та механізми професійної діяльності педагога: науково-допоміжний бібліографічний покажчик / уклад.: З. Горова, В. Косенко, Н. Чайка. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. 200 с.
7. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти в 2019/2020 навчальному році Міністерства освіти і науки України від 5 липня 2019 р. № 1/9–425.
8. Петровська Т. Педагогіка. Дидактичні матеріали : навчальний посібник. 2-ге вид., без змін. Київ : Олімп. л-ра, 2018. 180 с.

Kerniakovych T. Competence in the ability to learn from hearing impaired children Junior school age

The article analyzes the content of the concept of "competence approach". The need to modernize the educational process, which should be of interest to children with special needs, in particular children with hearing impairments, is emphasized. It is confirmed that the education and upbringing of children with psychophysical development disorders is carried out taking into account the peculiarities of their development, the use of specific measures and organization of educational work, depending on the nature of the disorder. The focus is on "learning in action", that is, knowledge that can be applied in real life situations. A comparative analysis of pedagogical views of a number of scholars on this issue in education is made. The article determines that one of the most important features of successful teaching of younger students is the direct work of the teacher, his pedagogical skill, ability to interest and motivate students. The stimulation and motivation of learning is the basis of students' interest formation. Examples of successful implementation of this competence in educational institutions are given. The positive aspects of the development of education in Ukraine are taken into account. The basic directions of perspective educational process for children with hearing impairment in primary school are defined. The necessity to use the bilingual approach in the education and upbringing of children with hearing impairment, which envisages the use of national sign and verbal languages as equal means of teaching children with hearing impairments, is emphasized. Emphasis is placed on the effectiveness of this approach. Special attention was paid to the importance of correctional orientation in dealing with children with hearing impairments. It is emphasized that in order to successfully prepare children with hearing impairments for life, it is indispensable not only to impart knowledge, but also to develop and develop ways of obtaining and processing information. The ways of forming the competence to study in this category of children are considered. Modern approaches to the organization of the educational process are outlined. The relevance of different training approaches to the development of the key competency of learning is substantiated.

Key words: competence approach, ability to study, competence, inclusive education, bilingual approach, children with hearing impairment, deaf children.